

Şəmsizadə İradə

ƏCNƏBİ TƏLƏBƏLƏRƏ AZƏRBAYCAN DİLİNİN ORFOEPIYA VƏ ORFOQRAFIYASININ FƏRQLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN MƏNİMSƏDİLMƏSİ ÜSULLARI

Ali məktəblərdə təlim prosesinin keyfiyyətini yüksəltmək, müxtəlif fənləri geniş və əsaslı şəkildə tədris etmək, həmçinin tədrisin məzmununu müasir tələblər səviyyəsində qurmaq zamanın aktual və əsas vəzifələrindəndir. Elm sahələrinin inkişaf etməsi, yeni təlim texnologiyalarının meydana gəlməsi, təhsildə İKT-nin tətbiqi, fənlərarası inteqrasiya, bunlarla yanaşı, gənclərin dünyagörüşünün və intellektual səviyyəsinin, dünyaya baxış bucağının müasirliyi təlim və tədris prosesində yeni metodların, üsulların ortaya qoyulmasını və mükəmməl kadr potensialının hazırlanmasını gündəmə gətirir və bu prosesə nəzarətin dövlət səviyyəsində gücləndirilməsini daha da labüd edir.

Bu gün bütün elm sahələri üzrə kadrların hazırlanmasında, savadlı, dünyagörüşlü gənclərin yetişdirilməsində Azərbaycan dilinin tətbiqi imkanlarını genişləndirmək, təkmilləşdirmək olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bu dil təkcə Azərbaycan vətəndaşlarına deyil, eyni zamanda müxtəlif xarici dövlətlərdən ölkəmizə təhsil almağa və işləməyə gələn əcnəbilərə də ünsiyyət vasitəsi kimi xidmət edir. Hazırda gənclərin dünyaya rahat inteqrasiya etməsi dil faktorunu daha da aktuallaşdırır, xüsusilə ana dili məsələsini göz önündə tutur. Belə olan halda xarici dilləri bilmək dövrün əsas tələbi olduğu kimi, ana dilinə daha da dərinlən bələd olmaq və onun ünsiyyət dairəsini genişləndirmək tələbi təhsilin əsas perspektivinə çevrilir. Çünki bəşəri nailiyyətlər millətə, xalqa ana dilində çatdırılır. Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyev çıxışlarının birində demişdir: “Gənclərə tövsiyə edirəm ki, kiminsə bu barədə çatışmazlığı varsa (ana dili barəsində - İ.Ş.), çalışın, bunu aradan qaldırın. Xarici ölkələrdə təhsil alarkən, həmin ölkənin dilini öyrənərkən, eyni zamanda başqa dilləri öyrənərkən öz ana dilinizi heç vaxt unutmayın və öz ana dilinizi heç vaxt başqa dilə dəyişməyin. Xalqın, millətin, insanın öz ana dilindən əziz heç bir şeyi ola bilməz” (6, s. 29).

Bu mənada Azərbaycan dilinin təbliğinin mühüm istiqamətləri içərisində ana dilimizi dünya meridianlarında təmsil etməyin əsas yollarından biri onun əcnəbi vətəndaşlara öyrədilməsi və tədris olunmasıdır. Möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” haqqında 09 aprel 2013-cü il tarixli sərəncamı bu yöndəki problemlərin həlli üçün qarşıda mühüm vəzifələr qoymuşdur. Dövlət Proqramındakı bəndlərin birində bu məsələ belə əks olunmuşdur: “Azərbaycan Respublikasının xaricdəki diplomatik nümayəndəliklərində əcnəbi vətəndaşlar, diaspor nümayəndələri və digər maraq göstərən şəxslər üçün təsərrüfathesablı Azərbaycan dili kurslarının yaradılmasına dair təkliflərin hazırlanması” (1).

Dövlət dilinin yayılma və öyrədilmə arealının genişləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər içərisində əcnəbilərə Azərbaycan dilinin tədrisi daim diqqət mərkəzində saxlanılmış və bu sahədə bir çox dərsliklər və dərs vəsaitləri yazılmışdır. Ancaq Azərbaycan dilində internet resurslarının qıtlığı, elektron və interaktiv dərsliklərin azlığı, Azərbaycan dilini öyrənən əcnəbilər üçün tədris vəsaitlərinin bir çox hallarda müasir tələblərə cavab verməməsi hələ də narahatlıq doğuran əsas problemlərdəndir. Bu baxımdan ana dilimizə dövlət qayğısının təzahürü kimi sözügedən məsələ yenidən Prezident Sərəncamı səviyyəsində gündəmə gəlmiş və ölkə rəhbəri “Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” 17 iyul 2018-ci il tarixli sərəncam imzalamışdır. Həmin rəsmi sənəddə deyilir: “Azərbaycan Respublikasında hər il yüz-lərlə əcnəbi təhsil alır. Ölkəmizi əcnəbi tələbələrə daha yaxından tanımaq, onların Azərbaycan cəmiyyətinə inteqrasiyasını asanlaşdırmaq və ölkəmizlə mənəvi bağlarını daha da möhkəmlətmək üçün əcnəbilərin, o cümlədən ölkəmizdə təhsil alan xarici ölkə vətəndaşlarının Azərbaycan dilini öyrənməsinə imkan yaradılması əhəmiyyətli məsələlərdən biridir” (2). Deməli, əcnəbi tələbələrə Azərbaycan dilinin tədrisi məsələləri günümüzün aktual problemlərindən biridir və bu sahədə çoxyönlü araşdırmaların aparılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Prof. M.Musağlu yazır ki, “XX yüzilin sonlarına qədər xarici dillərin tədrisində həyata keçirilən başlıca elmi-metodik yönüm və yontəmlər dünya praktikasında əsas etibarilə müxtəlif dillərin qrammatik qayda-qanunlarının, lüğət tərkibinin və mətnlərinin öyrədilməsindən ibarət olmuşdur. Ancaq keçən əsrin sonlarından etibarən getdikcə genişlənən linqvistik qloballaşma və dünyada bəzi dillərin ortaq ünsiyyət vasitəsinə çevrilməsi sözügedən yönüm və yontəmlərin artıq modern dil öyrənmə tələblərinə cavab verə bilmədiyini meydana çıxartmışdır” (7, s. 4).

Deməli, Azərbaycan dilinin əcnəbilərə öyrədilməsində bir çox məqamlar xüsusilə diqqət çəkir ki, bunların tədrisdə tətbiqi vacib məsələlərdən sayılır. Xarici dillərin tədrisində dünya təcrübəsinə əsaslanan bir sıra meyarlar var ki, Azərbaycan dilinin xarici dil kimi öyrədilməsində də bu meyarları diqqətə ala bilərik:

1. Xarici dildə danışığı dinləmək və ya həmin dildən hər hansı yazılı və ya şifahi mətni, söhbəti qulaq asaraq asanlıqla başa düşmək;
2. Xarici dildə oxumaq və ya həmin dildən hər hansı yazılı bir mətni asanlıqla oxuyub başa düşmək;
3. Xarici dildə danışmaq və ya həmin dildə dialoji, monoloji və daxili nitqlə öz fikrini ifadə edə bilmək;
4. Xarici dildə yazmaq və ya həmin dildə öz fikrini yazılı olaraq ifadə etmək;
5. Öyrənilən hər hansı bir ortaq xarici dildə, yuxarıda göstərilənlərlə və eyni zamanda ana dilində milli dilin qavramlar xəritəsini konseptual olaraq dərk etməyi və intellektual ifadə alışqanlığını mühafizə etməklə bərabər, düşünə bilmək.

Bu meyarlar diqqət yetirdikcə görmək olar ki, dilimizin əcnəbi tələbələrə öyrədilməsində əsas məqamlardan biri Azərbaycan dilinin orfoepiya və orfoqrafiyasının fərqli xüsusiyyətlərinin mənimsədilməsi məsələsidir. Dilin öyrədilməsində şifahi ünsiyyət aparıcı olduğundan birinci növbədə burada ədəbi tələffüz önəm daşımaqdadır. Ədəbi

tələffüz öz əhatə dairəsinə görə geniş bir anlayışdır. Bu anlayışa söz, qrammatik forma və sintaktik quruluşların dildə işlənən sabit və vahid qaydaları daxildir. Tətbiqi dilçilikdə ədəbi tələffüzlə yanaşı, orfoepik tələffüz termini də işlədilir. Orfoepiya yunanca “düzgün”, “dürüst” mənasında olan orpos sözü ilə “danışmaq”, “nitq” mənasında olan epos sözünün birləşməsindən düzəldilmiş bir termdir. Bu terminin ifadə etdiyi anlayışa dilin fonetik sistemi ilə bağlı olub hər hansı bir səsin müəyyən fonetik şəraitdə - sözün əvvəlində, ortasında, sonunda, qrammatik formalarda, söz birləşmələrində tələffüz xüsusiyyətlərini tənzimləyən qaydalar daxildir.

Əcnəbi tələbələrə Azərbaycan dilində yüksək nitq mədəniyyəti, nümunəvi yazılı və şifahi nitq aşılamaq üçün birinci növbədə dilimizin əlifbasını və səs sistemini mükəmməl şəkildə mənimsətmək lazımdır. Çünki əlifba düzgün yazı və oxunu, səslər isə düzgün tələffüzü şərtləndirməyə xidmət edir. Bu mənada əcnəbilərə Azərbaycan dilinin səs sistemini öyrədərkən ilkin olaraq aşağıda bəhs edəcəyimiz fonetik qaydalara diqqət çəkmək lazımdır.

Dilimizdə səslərin tələffüzünün iki istiqamətli olduğu mütləq qeyd olunmalıdır: a) saitlərin tələffüzü; b) samitlərin tələffüzü.

Saitlərin tələffüzündən danışarkən birinci növbədə qoşasaitli sözlərin yazılışı və tələffüzü haqqında bəhs etmək lazımdır. Məlum olduğu kimi, dilimizdə qoşasaitli sözlər əsasən, alınma sözlərdə müşahidə olunur. Ərəb-fars və Avropa mənşəli sözlərdə işlənən qoşa saitləri orfoepik baxımdan iki istiqamətdə təqdim etmək olar:

1. Eynicinsli qoşasaitli sözlərin tələffüzü zamanı bir qayda olaraq saitlərin biri düşür, digəri uzanır: maaş [ma:ş], maarif [ma:rif], təəssüf [tə:ssüf], əmtəə [əmtə:], təbii [təbi:] və s.

Lakin istisna olaraq Avropa mənşəli sözlərdə uzanma olmadığından bu qrup sözlərdə fərqli tələffüz məqamları ilə qarşılaşmaq olur: kooperativ [k'aperativ], koordinasiya [k'ardinasiya], zoologiya [za:logiya], zoopark [zo:park], zootexnik [zo:texnik] və s.

2. Müxtəlifcinsli qoşasaitli sözlərin tələffüzü zamanı isə aşağıdakı müxtəlifliklər müşahidə olunduğu izah edilməlidir:

a) **aa, ua, üa** sait birləşmələrində birinci sait düşür, ikinci sait uzun tələffüz olunur: fəaliyyət [fa:liyət], səadət [sa:dət], müəssisə [mə:ssisə], müasir [ma:sir], müayinə [ma:yinə], müəllim [mə:llim] və s.

b) **ia, ea, io, oe, ea** hərf birləşmələri Avropa mənşəli sözlərdə [iya], bəzi sözlərdə isə [ya] kimi tələffüz olunur: radio [radiyo], kardioloq [kardiyalok'], poema [payema], dialekt [diyalek't], okean [okiyən], maneə [ma:niyə] və s.

c) **ai, aiü, ai, ia** sait birləşmələrinin olduğu olan ərəb-fars mənşəli sözlərdə tələffüz zamanı iki sait arasına y bitişdirici samiti əlavə olunur: şair [şa:yir], zəif [zəyif], ailə [a:yilə], məişət [məyişət], dairə [da:yirə] və s.

Anaqq qeyd edilməlidir ki, bəzi sözlərdə müxtəlifcinsli sait birləşmələrinin yazıldığı kimi tələffüzü istisna hal kimi özünü göstərir: a) ərəb-fars mənşəli sözlərdə: riayət [ria:yət], bəraət [bəra:ət], qiraət [qira:ət], şücaət [şüca:ət], qənaət [qəna:ət], itaət [ita:ət], *mətbuat* [mətbuat] və s.; b) Avropa mənşəli sözlərdə: *pauza* [pauza], *sauna* [sauna], *kakao* [kakao], *xaos* [xaos], *aktual* [aktual], *seans* [seans] və s.

Sonu saitlə bitib əvvəli saitlə başlayan sözlərin birləşməsi ilə yaranan mürəkkəb sözlərdə isə tələffüzdə qoşa saitlərdən biri düşmə məqamları da vardır: əliaçıq [əlaçix], xalaoğlu [xaloğlu], başıaçıq [başaçix], əmioğlu [əmoğlu], və s.

Bundan başqa saitlərin tələffüzündə bir məsələ də nəzərə çatdırılmalıdır ki, dilimizdəki yalnız ərəb-fars mənşəli sözlərdə bəzi saitlər uzun tələffüz olunur. Lakin bu qrup sözlərdə uzanma səs düşülmə hesabına deyil, mənşə etibarilə müşahidə edilir. Bu tip uzanma dilimizdə *ı* və *ü* saitlərinin tələffüzünə rast gəlinmir (4, s. 97).

1. **a** səsinin uzun tələffüzü: [qa:nun], [əfsa:nə], [a:rif], [a:lim] və s.

2. **u** səsinin uzun tələffüzü: [tu:fan], [nümu:nə], [ru:zi], [mu:siqi] və s.

3. **i** səsinin uzun tələffüzü: [si:ma], [qəri:bə], [xəzi:nə], [vəsi:qə] və s.

4. **ə** səsinin uzun tələffüzü: [ə:la], [bə:zən], [mə:də], [mə:mur] və s.

5. **e** səsinin uzun tələffüzü : [me:mar], [e:lan], [e:tibar] və s.

6. **ö** səsinin uzun tələffüzü: [mö:min], [şö:bə], [mö:cüzə], [mö:tərizə] və s.

Sonuncu uzanma ilə əlaqədar bir məqamı da qeyd etmək lazımdır ki, dilimizdəki bəzi sözlərdə *o* və *ö* səslərinin uzanması səsdüşülmə nəticəsində də baş verir: **bənövşə** [bənö:şə], *dövlət* [dö:lət], *tövlə* [tö:lə], *novruz* [no:ruz], *sovqat* [so:qat], *sonra* [so:ra] və s.

Lakin bu qaydadan kənar qalan bəzi sözlərimiz var ki, onlarda yazılış və tələffüz fərqi qeydə alınmır: *mövsum* [mövsum], *gövdə* [gövdə], *dövrən* [dövrən], *bütöv* [bütöv], *plov* [plov], *ovlamaq* [ovlamax] və s.

Əcnəbi tələbələrə, xüsusilə türkdilli tələbələrə öyrədilməsi bir qədər mürəkkəb görünən məqamlar içərisində *ə* səsinin izah edilməsidir ki, bu da bəzi hallarda uzun müddət vaxt tələb edə bilər. Çünki türk dilində *ə* səsinin olmaması və buna qarşılıq olaraq bütün hallardan *e* səsinin istifadə edilməsi tədrisə yeni başlayan türkiyəli tələbələrdə çətinlik yaradır. Hətta mövzunu auditoriyaya yaxşı çatdırdığımızı zənn etdiyimiz halda, tələbələrin səsləri qarışdıraraq dilimizdəki *e* ilə yazılan sözləri də *ə* ilə yazması hallarına tez-tez rast gəlirik. Məsələn *ev* yerinə *əv*, *getmək* yerinə *gətmək*. Burada önəmli olan əsas məqam səsin tələffüzünü tələbələrə çatdırmaqdır ki, bu zaman həmin səsə aid sözləri dərslə boyunca mütəmadi olaraq təkrar etməklə, xüsusilə imla yazı formasına tez-tez müraciət etməklə problemi aradan qaldırmaq olar.

Yazı və tələffüz baxımından əcnəbilərə öyrədilməsi əsas olan səslər içərisində samitlərin də tədrisi ayrıca diqqət tələb edir. Çünki dilimizdə samitlərin yazılışı və tələffüzü ilə bağlı bir-birindən fərqli və maraqlı məqamlar vardır. Dilimizdə samit səslərin orfoepiyasında tamamilə fərqli situasiyalarla qarşılaşırıq. Belə ki, burada həm milli, həm də alınma sözlərin tələffüzündə rast gəlinən səs fərqlilikləri samit səslərin mövqeyi ilə bağlıdır. Həm eynicinsli, həm də

müxtəlifcinsli samitlərin tələffüzündə gördüyümüz fərqlilikləri iki istiqamətdə qruplaşdırma bilirik:

1. Eynicinsli qoşasamitli sözlərin tələffüzü:

a) Qoşa **qq** ilə yazılan sözlər birinci səs karlaşaraq k'q kimi tələffüz olunur: *ayaqqabı* [ayak'qabı], *saqqal* [sak'qal], *doqquz* [dok'quz], *toqqa* [tok'qa] və s.

b) Qoşa **kk**, **tt**, **pp** ilə yazılan sözlərdə ikinci samit səs cingiltili tələffüz olunur: *səkkiz* [səkgiz], *təfəkkür* [təfəkgür], *həttə* [hətta], *əlbəttə* [əlbətdə], *təppilti* [tapbilti] və s.

c) Qoşa **dd**, **vv**, **nn**, **ll**, **ff**, **bb**, **cc**, **rr**, **şş**, **zz** ilə yazılan sözlərdə həmin samitlər yazıldığı kimi də tələffüz olunur: məhəbbət, ləzzət, qüvvə, güllə, şəffaf, tənəffüs, şiddət, terror, cənnət və s.

ç) Qoşa **mm**, **ss** ilə yazılan sözlərin tələffüzündə iki qayda mövcuddur:

- Bəzilərində qoşa səslər olduğu kimi qalır: [amma], [xammal], [mükəmməl], [rəssam], [qəssab], [k'assir] və s.;

- Bəzilərində isə qoşa səslərdən biri tələffüzdə düşür: *qrammafon* [qramafon], *kommersiya* [k'amersiya] *diskussiya* [disk'usiyə], *komissar* [k'amisar], *rejissor* [rejisor], *dissertasiya* [disertasiya] və s. (8, s. 5)

d) Qoşa **yy** ilə yazılan sözlərin tələffüzündə də ikili xüsusiyyət vardır. Belə ki, alınma morfem olan *-iyyat*, *-iyyət*, *-iyyə* şəkilçisi sözlərə əlavə olunarkən bir **y** ilə tələffüz olunur; [xasiyyət], [ədəbiyat], [mülkiyyət], [ik'tisa:diyat], [dövrüyə], [mə:nəviyat], [səhiyə], [bələdiyə] və s.

Ancaq söz kökündə yazılan qoşa **yy** eynilə tələffüz olunur: [niyyət], [təxəyyül], [səyyah], [hədiyyə], [təyyarə] və s.

Bəzi sözlər bir **y** ilə yazılır, bir **y** ilə də tələffüz olunur; *mərsiya*, *tövsiyə*, *heyət*, *tərbiyə*, *şayivə* və s. (5, s.77).

Müxtəlifcinsli qoşa samitli sözlərin tələffüzündə tələbələrə aşağıdakı məqamları diqqətə çatdırmaq lazımdır:

1) **c** səsinin **d**, **l**, **s** samitlərindən sonra [**j**] kimi tələffüzü: *səcdə* [səjdə], *güclü* [güjdü], *vicdan* [vijdan], *əcdad* [əjdad], *gücsüz* [güjsüz] və s.

2) **t** səsi digər kar samitlərlə qoşa işləndikdə cingiltişərkək [**d**] kimi tələffüz olunur: *cəftə* [cəfdə], *usta* [usda], *taxta* [taxda], *şafqal* [şafdalı] və s.

3) **ç** səsi digər samitlərlə yanaşı işləndikdə bəzən [**ş**] kimi tələffüz olunur: *poçt* [poşt], *qaçsan* [qaşsan], *uçdu* [uşdu], *içdi* [işdi] və s.

4) **v** səsi digər samitlərlə yanaşı gəldikdə bəzən [**f**] kimi tələffüz olunur: *avtobus* [aftobus], *əfv* [əff], *avtomat* [af-tamat] və s.

5) Əksinə, **f** samiti digər samitlərlə yanaşı gəldikdə [**v**] kimi tələffüz edilir: *məxfi* [məxvi], *asfalt* [asvalt], *təhfə* [təhvə], *kəşfiyyat* [kəşviyat] və s.

6) **q** səsi kar samitlərlə yanaşı gəldikdə [**k'**] kimi tələffüz olunur: *rəqs* [rək's], *nöqtə* [nök'tə], *təqsir* [tək'sir] və s.

7) **Ərəb mənşəli eşq, aşiq, vərəq, müstəndiq, hüquq, şəfəq, natiq...** eləcə də Avropa mənşəli *monoloq, dialoq, filoloq...* sözlərində son samit [**k'**] kimi tələffüz olunur.

8) *Təbrik, həlak, müdrik idrak, şərik...* kimi sözlərin sonuna saitlə başlayan şəkilçi və ya söz artırıldıqda ke-[**k**] səsi olduğu kimi yazılır və tələffüz edilir.

9) **n** samitindən sonra **m**, **b** samitləri gələrsə, **m** kimi tələffüz olunur: *şənbə* [şəmbə], *dinməz* [dimməz], *gümbəz* [gümbəz], *sümbül* [sümbül], *on beş* [om beş] və s. Ancaq dilimizdə buna bənzər elə sözlər var ki, deyildiyi kimi də yazılır: *pambıq, hambal, tramvay, kömbə, kompas, ansambl, kombinat, kompot* və s.

10) **q** səsi ilə bitən iki və çoxhecalı Azərbaycan mənşəli sözlərdə son samit [**x**] kimi tələffüz olunur: *balıq* [balıx], *yarpaq* [yarpax], *torpaq* [torpax], *qonaq* [qonax]...

11) *Türk, kök, tək, kürk, tük...* kimi milli leksik vahidlərin sonuna saitlə başlayan şəkilçi artırıldıqda **k>y** əvələnməsi baş vermir.

12) Sonu müxtəlifcinsli qoşa kar samitlə bitən sözlərə samitlə başlayan şəkilçi artırıqda tələffüz zamanı sözün son samiti düşür: [raslaş], [üsdə], [nefçi], [doslux], [sərbəslix'] və s. (8, s. 4).

13) *Dilimizdə ğ ilə yazılıb* x ilə tələffüz olunan sözlərə də rast gəlmək olar: *bağça* [baxca], *boğça* [boxça], *ığtişaş* [ixdişaş] və s.

Dilimizdə şəkilçilərin tələffüzündə də fərqli məqamlara rast gəlmək olur. Bunların bəzilərində nəzər yetirməyi məqsəduyğun sayırıq:

- **sinuz4** şəkilçisi; *görürsünüz* [görürsüz], *yazırsınız* [yazırsız]...

- **lı4** leksik şəkilçi; tərlı [tərrı], *qanlı* [qanlı], *dərđli* [dərđli]...

- **dur4** xəbərlilik şəkilçisi; *tələbədır* [tələbədi], *oxumalıdır* [oxumalıdı]...

ilə qoşması və onun şəkilçiləşmiş forması; qardaşı ilə [qardaşıyan], qələmlə [qələmnən], ürəklə [ürəynən]...

- **lar2** ismin cəm şəkilçisi; şəhə+r – lər [şəhərrər], qata+r-lar [qatarrar]; odun+n-lar [odunnar], çəmə+n-lər [çəmənnər]; qı+z-lar [qızdar]...

- **luq4** şəkilçisi; üçlük [üçdük'], oğurluq [oğurrux], abadlıq [abatdıx]...

Azərbaycan dilinin fonetik qaydaları, təbii ki, bu məqamlarla bitmir. Ancaq dilimizi öyrənən əcnəbiyə ilk anlayışları çatdırdığımız kimi, onları ifadə edən səs tərkibini də düzgün mənimsətməyi bacarmalıyıq. Çünki anlayışların məzmununa bələd olan tələbə həmin leksik bazadan təkcə məişətdə istifadə etmir, həm də tədris prosesində digər fənlərin öyrənilməsində ünsiyyət ehtiyacını qarşılıyır. Bu baxımdan müəllim əcnəbilərə ana dilimizin səs sistemini tədris edərkən ilkin orfoqrafik və orfoepik qaydaların mənimsənilməsinə xüsusi diqqət yetirməli, tələbələrin ünsiyyət prosesində yaranan problemlərinin həllinə nail olmağa çalışmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” <https://president.az/articles/7744>
2. “Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” <https://president.az/articles/29492>
3. Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti (6-cı nəşr). Bakı, 2013
4. Azərbaycan dilinin orfoepiya sözlüyü. Bakı, 1982
5. Dəmirçizadə Ə. Azərbaycan dili orfoepiyasının əsasları. Bakı, 1969
6. Heydər Əliyev dil haqqında və H.Əliyevin dili (AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu). Bakı: Elm, 1998
7. Musaoğlu M. Dilimiz Azərbaycanda və dünyada: problemlər, perspektivlər, təkliflər / 525-ci qəzet, 26 iyul 2012, s.4
8. Talıblı E. Şahbazova Z. və b. Orfoqrafiya-orfoepiya lüğəti. Bakı: TQDK nəşrləri, 2013

Açar sözlər: *Azərbaycan dili, əcnəbi tələbələr, xarici dil, fonetik qaydalar, orfoqrafiya, orfoepiya.*

Резюме

В статье рассматриваются вопросы обучения Азербайджанский язык иностранным студентам. В частности правила адаптации различных особенностей правила адаптации различных особенностей орфоэпии и правописания нашего языка к иностранцам отмечается, что одним из основных способов представления нашего родного языка на мировых меридианах в рамках важных направлений продвижения Азербайджанского языка является его обучение и образование для иностранцев.

Тот факт, что учебные пособия для иностранцев, которые во многих случаях изучают азербайджанский язык. Соответствует современным требованиям, по-прежнему остается одной из основных проблем, которые вызывают озабоченность, и этот вопрос снова стоит в повестке дня президентского указа.

В ходе исследование для иностранцев обучаются основным правилам правописания и орфоэпизма на азербайджанском языке, и в этом направлении дается информация о многих фонетических событиях, соответствующая научная литература по этому вопросу цитируется.

Resume

The article deals with the issues of Azerbaijani students to foreign students, especially the foreigners, about the adoption of different features of our language orthopedics and spelling. It is noted that one of the main ways of representing our mother tongue in the world meridians within the important directions of the Azerbaijani language promotion is its training and education to foreigners.

It is still one of the main problems that the Azerbaijani language learners are learning to meet the modern requirements in many cases, and the issue has come up again at the presidential decree.

The study is based on the basic and basic rules of the Azerbaijani language spelling and orfoepism, which is intended for foreigners, and provides information on many phonetic events in that direction. Relevant scientific literature on the subject has been cited.